

BO‘LAJAK JISMONIY TARBIYA O‘QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENTLIGINI VA AMALIY KO‘NIKMALARINI INNOVATSION YONDASHUVLAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH

Qayumov Sh.A.

p.f.b.f.d. (PhD),

Jizzax davlat pedagogika universiteti,

O‘zbekiston, Jizzax shahri

E-mail: Shohruh_qayumov@mail.ru

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada jismoniy tarbiya va sport sohasida mutaxassislarni kasbiy-pedagogik tayyorlash, professional kasbiy jixatlari samaradorligi, kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish shakl va usullari, kasbiy-kompetentlik sifatleri hamda ularning mohiyati izohlab o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: sport, talabalar, jismoniy tarbiya, jismoniy tarbiya o‘qituvchilari, fan, kasbiy tayyorgarlik, kompetentlik.

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ И ПРАКТИЧЕСКИХ НАВЫКОВ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ НА ОСНОВЕ ИННОВАЦИОННЫХ ПОДХОДОВ

Каюмов Ш.А

д.ф.п.н. (PhD),

Джизакский государственный педагогический университет

Узбекистан, город Джизак

E-mail: Shohruh_qayumov@mail.ru

АННОТАЦИЯ

В данной статье описывается профессионально-педагогическая подготовка специалистов в области физического воспитания и спорта, эффективность ее профессиональных аспектов, формы и методы совершенствования их профессиональной подготовки, качества профессиональной компетентности и их сущность.

Ключевые слова: спорт, студенты, физическое воспитание, учителя физкультуры, наука, профессиональная подготовка, компетентность.

KIRISH

Dunyoda yoshlar ta'lim-tarbiyasi, ularning munosib kasb egallashlari, ta'lim-tarbiya tizimini isloh qilish va milliy kadrlar tayyorlashni zamon talabi darajasiga ko'tarish masalasiga ahamiyat berilmoqda. Ta'lim muammolari bo'yicha butunjahon forumida qabul qilingan 2030-yilgacha mo'ljallangan konsepsiyada «Ta'lim sifatini baholash jarayoni va vositalarini takomillashtirish, erishilgan natijalarni aniqlash imkonini beruvchi mexanizmlarni amaliyotga joriy etish»¹² ustuvor vazifa sifatida belgilanganligi zamon talablariga mos pedagogik kadrlar tayyorlashni, xususan, bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarini kasbiy kompetentligini takomillashtirishga oid tizimli ishlar olib borishni va bu borada elektron ta'lim resurslarini yaratish bo'yicha keng ko'lamli ishlar olib borishni taqazo qiladi. Bu esa bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchisining fanga oid tayyorgarligining psixologik-pedagogik va didaktik muammolarini bartaraf etishda ta'lim jarayoniga kompetent yondashuv va ta'limni axborotlashtirishning kasbiy-pedagogik yo'nalganligini amalda qo'llashda ustuvorlik kasb etadi.

Jahonda bugungi kunda o'qituvchilar kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik asoslari hamda pedagogik aspektlari, uni innovatsion yondashuvlar asosida rivojlantirish, aynan bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirishning pedagogik shartlari, texnologiyalarni joriy etish muammolari doirasida olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlarga katta ahamiyat berilmoqda. Rivojlangan mamlakatlarda amalga oshirilayotgan mazkur tadqiqotlar o'qituvchi kasbiy kompetentligini rivojlantirish mezonlari, uni tarkib toptirishning ijtimoiy, pedagogik shart-sharoitlarini aniqlash, shuningdek, jismoniy tarbiya o'qituvchisining kasbiy kompetensiyasini shakllantirishning pedagogik mexanizmlarini ishlab chiqishda ilmiy-nazariy hamda metodologik asos vazifasini bajaradi.

Maqsad va vazifalar: bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini takomillashtirish yuzasidan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat shuning bilan birgalikda bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarini kasbiy kompetentligini takomillashtirish jarayoni vazifa qilib tanlangan.

---

¹² Incheon declaration/ Education 2030: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all (Word Education Forum, 19-22 may 2015, Incheon, Republic of Korea). - 48 p.

Tadqiqotning tashkil qilish va usullari: bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchisining kasbiy kompetentligini takomillashtirishning mazmuni, shakl, metod va vositalari tashkil etadi.

Tadqiqot natijalari va muhokama qilish. Vazifalarni hal etish uchun tadqiqot mavzusi bo‘yicha falsafiy, psixologik, pedagogik va kasbiy adabiyotlar nazariy tahlili; pedagogik modellashtirish; so‘rovnomma va testlar o‘tkazish; umumlashma, taqqoslash, tizimlashtirish; tashxis va bashorat qilish, tashkiliy tayyorgarlik, amaliy va umumlashtiruvchi bosqichlaridan iborat pedagogik tajriba-sinov hamda matematik statistika metodlardan foydalanildi.

Har qanday shaxsning o‘zi tanlagan sohasi bo‘yicha yuqori malakali, mahoratga ega mutaxassis sifatida shakllanishi murakkab jarayon bo‘lib, unga ko‘p yillik samarali mehnat, ijodiy izlanishlar natijasidagina erishish mumkin. Biroq mazkur sifatning shakllanishi uchun zamin oliy o‘quv yurtlaridagi tahsil olish jarayonida yaratiladi. Jumladan, bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini takomillashtirishda mutaxassislikka oid bilim, ko‘nikma va malakalarni o‘zlashtirish bilan bir qatorda pedagogik-psixologik fanlar doirasida nazariy va amaliy bilimdonlikning shakllanishi ham muhim ahamiyatga ega. Xalq xo‘jaligining turli sohalaridagi ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal etish, dolzarb vazifalarni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun aynan mazkur mutaxassisda kasbiy kompetentlikni shakllantirishga e‘tibor qaratish maqsadga muvofiqdir.

Mazkur mutaxassisni oliy ta‘lim muassasasida tayyorlash bosqichida bunday vazifaga loyiha metodini qo‘llash ko‘p darajada mos keladi. Loyihalash metodining pedagogik faoliyat doirasida metodologik asoslarini ko‘rib chiqishdan oldin o‘qituvchi kasbiy layoqatliligining tuzilishi va mazmunini aniqlashtirib olishimiz zarur

Keltirilgan jadvalda bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini takomillashtirishning o‘ziga xos xususiyatlari, zarur tafakkur darajalari, bilimdonligi va irodaviy sifatlariga qo‘yilgan talablar ifodalangan. Uni tugallangan va yakunlangan shakl deb bo‘lmaydi. Zero, u davr talablari asosida, analitik va sintetik tafakkur darajasi, milliy va umuminsoniy qadriyatlar mazmunini anglab yetishi, tadqiqotchilik faoliyatining zaruriyatini anglashiga ko‘ra takomillashtirish borish xususiyati mavjud.

Mazkur oliy o‘quv yurtlarida yuqorida keltirilgan mezonlarga muvofiq yosh mutaxassislarda talabalik davridan kasbiy kompetentligini takomillashtirish, kasbiy faoliyatga oid ko‘nikmalarni hosil qilish maqsadida iqtidorli, ilmiy faoliyatga layoqati mavjud bo‘lgan iste‘dodli, faol talabalar tanlab olindi va ularga kafedralar tomonidan respublikamiz hamda mintaqada dolzarb hisoblangan tadqiqot mavzulari tavsiya etildi.

Pedagogning kasbiy layoqatliligini tarbiyalash muammosini o'rganishga doir bir qator ilmiy ishlar bag'ishlangan. Biroq bu muammoning turli jihatlari va aspektlariga olimlarning qiziqishlari kamaymayapti, bu hozirgi zamon bosqichida uzluksiz pedagogik ta'lim tizimini qayta modernizatsiyalash va rivojlantirishning alohida ahamiyatga egaligi va uning dolzarbligidan guvohlik beradi.

O'qituvchi faoliyatining loyihalash komponentining mohiyati o'quv kursining aniq maqsadlarini kasbiy faoliyat talablarini hisobga olish bilan ifodalash; aqliy harakatlarni tarbiyalash bosqichlarini hisobga olish; mazkur kursni o'rganishda o'quvchilarning mumkin bo'lgan qiynalishlarini va ularni yengib o'tish yo'llarini ko'ra olish; talabalarning bilim, uquv va malakalarni muvaffaqiyatli egallashlariga yordam beradigan oqilona faoliyat turlarini aniqlash; O'quvchilarning o'z faoliyatiga munosabatini hisobga olish va uni to'g'rilash uquvi; o'quv kursining fanlararo aloqalarini o'rnatish; butun kurs bo'yicha illyustrativ materialni tanlash; o'qitishga tabaqalashtirilgan yondashuv kabi kasbiy kompetentlikdan iborat.

Tashkiliy komponent ham o'z ichiga quyidagilarni oladi; o'z faoliyatini va faoliyatning bir jihatiga doir kasbiy kompetentlikiga ega bo'lishi lozim: o'quvchilar bilan o'zaro ishni tashkil etish; o'z vaqtini, o'quvchilarning individual va jamoa bo'lib ishlashlarini; ular bilan o'zaro ishlashni; talabalar faoliyati ustidan tizimli nazoratni; o'qitishning faol shakllarini; o'quv materialini mustaqil o'rganishni; TO'V ni qo'llashni va axborotni uzatishni.

Kommunikativ komponent shaxslararo o'zaro munosabatlarni tavsiflaydi. U quyidagi usullarni nazarda tutadi: odamni har tomonlama va xolis qabul qilish; suhbatdoshda ishonch uyg'otish; konfliktlarni ko'ra bilish va uni konstruktiv hal qilish; muloqotdosh sherigini to'g'ri va odob bilan tanqid qilish; o'ziga nisbatan bildirilgan tanqidni qabul qilish va hisobga olish.

Psixologlar V.S.Vigotskiy, D.Dyui, S.D.Smirnov, E.G'oziyev, [32, 37, 61, 77] ishlariga tayanadigan faoliyatli yondashuvni izchil amalga oshirilishi Oliy ta'lim muassasasida o'qitish maqsadi sifatida o'qitish sub'ektida ma'lum faoliyatni bajarishga kasbiy tayyogarlikni tarbiyalashni ko'zda tutadi. Bundan ko'rinadiki oliy ta'lim muassasasida o'qitishning asosiy natijasi kasbiy kompetentlikini tarbiyalash, talabalarda kasbiy vazifalarni amalga oshirish va faoliyat masalalarini hal etishdan iborat bo'ladi. Muammoning bunday qo'yilishi vositalar va metodlarga hamda o'quvchida faoliyatning ma'lum turini tarbiyalashni amalga oshirayotgan o'qituvchining kasbiy kompetentlikiga ham boshqacha yondashuvni talab etadi. Faoliyatli yondashuvning amalga oshirilishiga E.G'oziyevning pozitsiyasi ko'p darajada mos keladi; u o'qituvchi faoliyatining ushbu turlarini ajratadi: gnostik, o'quv-

metodik, kasbiy, kommunikativ-tashkiliy. Pedagogik faoliyatning strukturaviy elementlari sifatida quyidagilar keladi:

1. Mazkur fan uchun xos bo'lgan bilimlar tarkibini mutaxassis kasbiy faoliyatining aniq masalalari tuzilishiga integratsiyalash. O'quv fanini o'qitish maqsadlarini ishlab chiqish va tasniflash.

2. Fanning o'quv-metodik mazmunini tanlash va o'qitish dasturini o'quvchilarning bilish faoliyatlari elementlari bo'yicha taqsimlash.

3. Kasbiy faoliyat – barcha ajratilgan mavzular bo'yicha o'quv dasturiga mos ravishda o'quv-metodik ta'minotni ishlab chiqish.

4. O'quvchi va o'qituvchi o'zaro faoliyatining kommunikativ-tashkiliy aspektlarini talabalarning o'zicha boshqariladigan ishi jarayonida ishlab chiqish. Aniqlovchi nazoratni tashkil etish.

Muallif tomonidan faoliyatning konstruktiv va loyihalash komponentlari gnostik element tarkibiga kiritilgan. Bu bilan bir vaqtda o'qituvchi faoliyatining kasbiy va kommunikativ-tashkiliy komponentlarini mustaqil komponentlar sifatida kiritish taklif etiladi. Bunday yondashuvda asosiy e'tibor o'quvchilarning o'zicha boshqariladigan o'quv faoliyati jarayonida o'zaro ishlashlarini tashkil etish zaruratiga qaratilgan. Faoliyatning bu turlari kasbiy-yo'naltirilgan o'qitish texnologiyasini loyihalash, tuzish va amalga oshirishda o'qituvchi tomonidan butunlay va mukammal amalga oshiriladi.

Biroq muallif tomonidan taklif etilgan yondashuv uning elementlarining to'liqligiga da'vo qilolmaydi, chunki pedagogik madaniyat faoliyatning barcha tomonlari va sohalari yetarlicha aniq ochib berilmagan. Masalan, pedagogik hodisalarga ilmiy yondashuvning amalga oshirilishi pedagogda evristik izlanish kasbiy kompetentlikini, ilmiy-pedagogik tadqiqot metodlarini, shu jumladan shaxsiy tajribasi va boshqalarning tajribasini tahlil qilishni egallaganlikni talab qiladi, bu esa tadqiqot, refleksiv va boshqa vazifalarni amalga oshirish uquvini nazarda tutadi.

O'qituvchilarning kasbiy kompetenligi pedagogik mehnatning barcha tomonlarida: kasbiy faoliyatda, kundalik munosabatlarda, shaxsiyat rivojlanishida, mehnatning majmuiy natijasida namoyon bo'ladi va uning barcha komponentlari shakllanganligini talab etadi.

Shuni ta'kidlash kerakki, oliy ta'lim muassasasi o'qituvchisining eng muhim vazifasi talabalarning kasbiy kompetentliklarini barqarorlashtirish, to'ldirish va transformatsiyalash mexanizmlarini boshqarish imkoniyatlarini bosqichma-bosqich tarbiyalash uchun psixologik-pedagogik sharoitlarni yaratishdan iborat. Ushbu sharoitlarni yaratish bosqichlari tadqiqotimizda quyidagilardan iborat: 1) Talabaniy faoliyatini o'qituvchi boshqarishi; 2) O'qituvchi va talaba tomonidan kasbiy

kompetentlik mexanizmlarining birgalikda boshqarilishi; 3) Bo'lajak mutaxassisning kasbiy o'z-o'zini rivojlantirishini o'zi boshqarishi.

XULOSA

Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilari kasbiy kompetentligini takomillashtirishning asosiy negizini quyidagi sifat ko'rsatkishlari tashkil etadi: psixologik-pedagogik bilimlari, kasbiy tayyorgarligi, oliy ta'limning me'yoriy huquqiy hujjatlarini mukammal bilishi, mohiyatini tushunib yetgan xolda amalda qo'llay olish layoqati shakllanganligi, innovatsion ta'lim texnologiyalari, shuningdek, elektron ta'lim resurslaridan to'liq foydalana olishi kabi sifatlar kasbiy tayyorgarlikda namoyon bo'ldi.

Kasbiy kompetentligini takomillashtirishda jismoniy tarbiya va ushbu fanni o'qitish metodikasini integratsiyalashning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish maqsada muvofiqdir.

Har bir talabaning innovatsion ta'lim texnologiyalari asosida fundamental bilimlarni egallashiga, aqliy mehnatga, ijodiy va mustaqil fikr yuritishga o'rgatish, tahlil qilish va xulosa chiqarish, har bir talabada shaxsiy va kasbiy kompetentlikni takomillashtirish bo'yicha o'z kuchi va qobiliyatiga bo'lgan ishonchni mustahkamlash, tahsil olishda mas'uliyat va qat'iyatlik hissini rivojlantiradi.

Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchisi kasbiy layoqatliligining mazmuni uni tarbiyalash jarayoni doirasida bo'lajak kasbiy faoliyat maqsadlari, vazifalari bilan aniqlanadi. Oliy ta'lim muassasasi bitiruvchisini mazkur faoliyatni amalga oshirishda nazariy, amaliy va motivatsiyali tayyorlash va uning bu jarayonga tayyorligi birligidan iborat bo'lib, u moddiy, ijtimoiy, yani, o'quv fanini o'qitish texnologiyasi loyihasida o'z ifodasini topadi.

Bo'lajak mutaxassisning kasbiy layoqatliligini kasbiy vazifalarni bajarishga tayyorlik va qodirlik sifatida tushunish doirasida uning shakllanganlik ko'rsatkichlari quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin: o'quv fani mazmunini egallashga tayyorlik va qodirlik; bu mazmunni o'qitish texnologiyasi loyihasida strukturali-kompozitsiyali amalga oshirish; o'qituvchining ta'limiy faoliyatini va o'quvchilarning bilish faoliyatini rejalashtirish va tashkil etish; O'quvchilar motivatsiyasini boshqaruvshi amalga oshirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

[1]. Alisher I. Olimov, & Ahadjon T. Khasanov. (2023). PEDAGOGICAL ASPECTS OF EDUCATION OF FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, 4(01), 162–166. <https://doi.org/10.37547/mesmj-V4-I1-21>

- [2]. Kayumov Sh.A. Development of professional competence of future physical education teachers based on innovative approaches // Turkish Journal of Computer and Mathematics Education. - Turkey, Vol.12 Issue 9, April, 2021. – P. 1230-1236.
- [3]. Kayumov Sh.A Methods for developing the faithful quality of youth football players // International Journal of Research (IJR).-India, Vol.7 Issue 4, April, 2020. – P. 324-328.
- [4]. Kayumov Sh., Haydarova S., Kuldasheva S, Abdullayeva Sh. Modern technologies in improving the quality of teaching // International Journal of Psychosocial Rehabilitation (IJPR). - India, ISSN: 1475-7192. Vol. 24, Issue 04, 2020. -P. 7146-7154.
- [5]. Qayumov Sh.A Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarida kasbiy kompetenlikni takomillashtirishning didaktik imkoniyatlari // Guliston Davlat Universiteti Axborotnomasi. -Guliston, 2022 -3-son. -B. 80-84.
- [7]. Olimov, A. I., Egamberdiev, R. N., & Khubulova, V. V. (2020). Model of a multidisciplinary club as the basis of a healthy lifestyle of students. In the collection: Science and education: trends, problems and prospects of development. Collection of materials of the I All-Russian Scientific and Practical Conference of Students and Young Scientists. Edited by Ivanchenko IV (pp. 431-434).